

Kortársakról korszerűen

Aki a kortársakról korszerűen szólt, írt, az Bányai János irodalomtörténész, a 20. század hatvanas éveinek elejétől van jelen a szakmában, az irodalmi életben mint egyetemi tanár, kiadóvezető és különböző folyóiratok szerkesztője.

Az Újvidéki Egyetem Magyar Tanszékének tanítványa és tanára volt, s a geográfiai közelség vagy a hagyományos déli kitekintés okán a szegedi kollégái hamar fölfigyeltek működésére, írásainak okosságára, irodalmi ízlésének az élő irodalomban való válogató gesztusaira, és igyekeztek a szögediek fonnai a szálat vele is, mint előtte másokkal is erről az egyetemi tanszékről. A szegedi egyetem irodalmi tanszékének oktatói a mostan jubiláló (éppen ötvenéves) újvidéki Magyar Nyelv és Irodalom Tanszéknek már első vezetőjével, Sinkó Ervinnel is kapcsolatba kerültek, és azután a többiekkel is. Föltűnő volt számunkra Sinkó irodalmat is átpolitizáló beszédmódja, B. Szabó György régimagyaros érdeklődése, ő küldte rendszeresen egykori Eötvös kollégiumi társának, Szauder József szegedi tanszékvezetőnek az *Új Symposion* számait, melyeket mindig én örököltem, és éppen Szauder hívta meg először Bori Imrét szegedi előadásra, amikor is Bori Imre Radnótiról beszélt, meglepetéssel nem Tolnai Gábor lapos csevegéseinek színvonalán, és itt hangzott el talán először, hogy Radnóti Miklós kései szerelmes verseinek két inspirátora is volt, Gerold László színháztörténeti kutatásai játékonosan hatottak a szegedi színháztörténeti munkákra, hiszen az anyag nemcsak párhuzamos volt, hanem gyakran a játszó személyek azonosak voltak, a Kalangya-monográfiát író Utasi Csaba könyvéből a jugoszláviai magyar irodalom jeles csoportjára figyelhattunk föl. Szelei Istvántól tanulhattuk meg a regionális irodalom beillesztését a magyar irodalmi egyetemességbe, Bori Imre ennek a regionalizmusnak monográfusaként és a magyar avantgárd legteljesebb földolgozójaként tar-

tós érdeklődést és állandó hatást gyakorolt a szegedi irodalmi tanszékeken oktatókra éppúgy, mint a hallgatókra. A könyvek kézről kézre jártak, néha nem is jöttek vissza a kölcsönzőhöz, néha meg tiltottak lettek bizonyos szervek előtt. 1962-ben Bori Imre azt írta, hogy a magyar irodalomban a próza szabadságharca folyik a lírával szemben. Néhány évvel később pedig jött valaki, az előbb emlegetetteknek örököse lett a tanszéken, és a mindent elöntő prózaelméleti divatok között elkezdett a líráról beszélni, a magyar líra értékhangsúlyait másutt mutatva ki mint a hagyományos névsor, és ez a valaki Bányai János volt. Doktori dolgozata (*Füst Milán költészetének struktúrája*) jelzi, hogy még a nagy Nyugat-nemzedéken belül is kitér az unos-untig emlegetett Ady–Babits vagy Ady–Kosztolányi ellentét vitája elől, más értékszempontot és más elemzési módszert követ. (Kicsit érthetetlen, hogy ez a dolgozata máig nem jelent meg kötetben, úgy jár vele, mint Bori Imre a József Attiláról szóló könyvével, mely csak most jelent meg fél évszázad után, pedig a megírása idején az egész JA-szakirodalmat jótékonyan befolyásolhatta volna.)

Bányai János nem monografikus hajlamú szerző, a háromkötetes gyűjteménye (*Könyv és kritika*) jelzi, hogy milyen szorgalommal ír kritikát és milyen ízléssel válogat. Szempontja majdnem az, hogy semmit nem hagyni kihullani a rostán, de ez nem értékbizonytalanság, hanem annak belátása, hogy a jelen kritika nem tudja a jövő ítéletének szempontjait, ezért keresi a művekben az önmaguk korán is túl mutató jegyeket. Vannak kedves szerzői, ezek közül csak Tandori Dezsőt említem, akiről kötetnyi tanulmánya szól, s mostanra már kikerülhetetlenek a Tandoriról szóló írásai a nem könnyű életmű értelmezésében. Mint minden újvidéki tanítvány és tanár, Bányai János is nagyon jó irodalomelméleti kiképzést kapott, és ebben bizonyára nemcsak a tanáraik, hanem a szerb irodalomtudomány is szerepet játszott. Írásaiban nagyon gazdagon kamatoztatja a szövegelméleti tudását, de nem hagyja a mondandójára ránőni az elméletet, a mű a fontos, nem a teória. Jellemző, hogy bár tudásának része mindaz az irodalomelméleti anyag, amit ma aktuálisnak tarthatunk, de nem kötelezi el magát olyan elfogultan egyikhez sem, mint ahogyan a magyarországi tudományosságban szokás, sőt divat, hogy ti. az ellenfelet kitagadják, sőt megalázzák. Bányai vérbeli kritikus, akit a kritika mineműsége, az esszé lehetősége éppúgy érdekel, mint maga a mű. Az, hogy ma jó kritikát ír, és ítéleteiben meg lehet bízni olvasónak és szakmának, azzal is magyarázható, hogy már nagyon korán, 1964-ben e két írásformának kérdéseivel intenzíven foglalkozott majdnem egy egész kötetben.

A Forum regény pályázatán (nem kis meglepetésre) Bányai is részt vett, és 1969-ben meg is jelent a *Súrlódás* című regénye. A magyar irodalom-

ban nem szokatlan, bár nem gyakori, hogy az irodalomtudós szépirodalmi művet is ír, a Lajtától Nyugatra ez szinte bevett szokás, hogy az egyetemi tanár egyúttal regényszerző is, sőt a szerb irodalmi gyakorlat is ezt a példát mutatja. Sajnos, a mi irodalmunkban a jelenséget gyakorta követi az elhallgatás ebben a műfajban, Bányaival is ez történt. Pedig a vajdasági magyar irodalomban vannak különös példák (Várady Tibor, Major Nándor, Juhász Erzsébet prózája, Danyi Magdolna, Harkai Vass Éva, Bosnyák István versei), ahol a szakmai életmű és a szépírói teljesítmény jól megfér egymással, az egyik inspirálja a másikat.

Bányai is, mint egykori tanárai, de különösen Bori Imre, erősen figyel a kortárs jugoszláviai magyar irodalomra, kritikagyűjteményei ennek az irodalomnak a történetét adják 1963 óta, és nem pusztán az idő hosszúsága miatt, hanem mert a kritikát író mérlegelése egyúttal az értékítélete is. Nem tagadható, hogy a kritika alá vont szerzőit igyekeznek elhelyezni a speciális történeti folyamatban (jugoszláviai magyar irodalom) és a magyar irodalomban is, utalásai erre mutatnak. Bányai szorgosan szemlézi a délszláv irodalmakat, régi kedves témája Krleža, Danilo Kiš munkássága, de a legfrissebb szerb könyvekről is gyakorta ad hírt. Ez a munka a magyar irodalom számára nagy segítség, ablak a szomszéd irodalmára, kitágítása a magyar irodalmi szemléletnek, szinte ajánlás a fordításra, a befogadásra.

Bányai János 1964-től 2009-ig tanított az újvidéki egyetemen irodalmat, irodalomelméletet. Nem tudom, hogy hogyan, és azt sem tudom pontosan, hogy mit. De ismerem tanítványait, tanítványainak könyveit, irodalmi és szakmai sikereiket, tudom, hogy ezekben ott van Bányai János munkájának eredményessége is, „az alma nem esik messze a fájától”. És ismerem azt a munkáját is, amit a Szegedi Egyetem Magyar Tanszékén végzett főleg a doktorandusok oktatásában, a speciális képzésű hallgatók tanításában, láttam a doktori bizottságokban való működését, és tudom, hogy ezekben nagyon hatékony volt. A régi újvidéki tanárok szegedi sikeres munkáját folytatta, erősödött az a kapocs, ami a két intézményt Sinkó Ervin óta összekötötte. Az a tájékozatlanság enyhült és az a tudás bővült az ő munkájával, amit mindegyre emlegetünk, ha a kisebbségi magyarságról van szó.

Bányai János volt kiadói igazgató (Forum), volt szerkesztő (*Új Symposium, Híd*), sőt egyszer még szerb nyelvű egyetemi lapot is szerkesztett (*Index*), s magam mint az ilyen terrénumokon sorstársa, tudom, hogy itt bizony sok ellenséget lehet szerezni, a szerzői sértődékenység vetekszik a színésznők hisztériájával. Nem mindig a kiadónak, szerkesztőnek van igaza, de bizony a szerzőnek sincs sokszor. De a szerkesztőnek alázatosnak kell lennie, el kell viselnie a bántásokat, a haragot, az elmaradt köszönést és az elmaradt

kézfogást, de még az emlékiratok bántó igazságtalanságait is. Ilyenkor tovább megy az ember egy kis sebbel a szívében, de a hiábavalóság érzését nem kell hogy érezze, menjen csak tovább, „mert úgy szép a legény, ha ballag”.

Köszöntőnek írtam ezt a néhány sort Bányai János hetvenedik születésnapi fordulójára, a jókívánságok mellé vegye a szegedi egyetemi kollégák szavát is, akik köszöntik, és köszönik, hogy tudásából ők is zsákmányolhattak, megajándékozottak lehettek.

